

(Hurbanovo, Csehszlovákia) csillagvizsgáló megalapítója. A nagy ajándékozók között találjuk *Medveczi Medveczky Zsigmond* főmérnököt is, aki 1901-ben az ún. avar–hun fegyverekből álló gyűjteményét ajánlotta fel. Nagy részük Érd falu határából, a Hunhalomdombról származott, ahová a monda szerint a potentiánai és a tárnokvölgyi ütközetben elesett hunokat temették.⁹

A gerincéles lánzsa pengéjének hossza a csapott sarkoktól számítva 330 mm (csúcsa letörött), szélessége 65 mm. A kiszélesedő köpű felső része hatszögletű, az alsó gömbölyű. Mindkét részen vörösréz tauszírozás figyelhető meg. A felső rész egyik oldalán 7 mm szélességű és 50, illetve 53 mm hosszúságú, két egymás alatti rézlapocskán valószínűleg 14 rovásjegy található összesen (úgy gondolva, hogy felül 3, alul egy összevont rovásjegy van). A másik oldal 46 mm hosszú, 7 mm szélességű, illetve a hiányos rézlapocskáján összesen 10 rovásjegyet véltünk felfedezni. A köpű alsó, tehát gömbölyű részén eredetileg két (vagy esetleg több) körbefutó vörösrézszalag lehetett, azonban most már csak egy maradt meg rajta, az is hiányos. A 100 mm hosszúságú szalagból 16 mm-es darab az idők folyamán kiesett, így most csak 13, szorosan egymásután sorakozó X látható rajta (a lehetséges 15 helyett), ami inkább díszítésként, de talán számozásként is felfogható, ha tudjuk, hogy a magyar rovás régi és újabb számsorában a függőleges és vízszintes vonallal nem áthúzott X a 10-es számot jelentette.¹⁰

A lánzsvég rovásjegyei az első látásra egyáltalán nem hasonlítanak a közismertebb, köztük a Sebestyén Gyula által közölt ilyen jegyekre és rovásírások szövegekre (pl.: A csikszentmiklósi felirat marosvásárhelyi másolata, Hickes ABC-je 1678-ból, Egy 1680 táján feljegyzett ABC, Bél Mátyás Kaposi-féle ABC-je stb.).¹¹ Ha azonban a szintén ő általa közzétett „középtengeri rovásírás egymással rokon betűsorai”-t¹² vizsgáljuk meg, rovásjegyeink kibetűzhetőnek bizonyulnak. Nekünk azonban a közzététel, s nem a megfajtás volt a célunk, azt rábízuk az illetékesebbre.

Tok Béla

„Nincs ki mellettünk szólna”

A dunapentelei jobbágyság helyzete a XVIII. században

Pentele lakossága a tizenöt éves háború alatt pusztult el vagy széledt szét. Csak néhány évtized később – 1620–1630 körül – telepedtek meg itt új lakosok. Az újratelepedésre vonatkozóan egykorú források nem maradtak fenn, de a néhány évtizeddel későbbi határjárások adataiból arra lehet következtetni, hogy a rác lakosok ekkor telepedtek le Pentelére.

A török háborúk idején Dunapentele rác lakosságának nagy része biztonságosabb helyekre menekült el, csak a török kiűzése után települt vissza. A XVII. század végén és a XVIII. század elején a lakosság száma meglehetősen hullámzott. Az összeírások a lakók számának csökkenése mellett a jobbágyság elszegényedését is mutatják: kevesebb lett az egész-, fél- és negyedtelkes, ugyanakkor ugrásszerűen nőtt a nyolcadtelkes jobbágyság száma.

Az 1710-es évek közepétől a betelepülések miatt a jobbágyság száma lassan ugyan, de emelkedett: 1715-ben 29, 1720-ban 32, 1727-ben a szellérekkel együtt 57 jobbágycsalád élt Pentelén. (Ekkor már katolikus magyar jobbágyság is laktak a faluban, 1727 körül pedig valószínűleg szlovák betelepülés is történt. Innen származik a mai Petőfi Sándor utca elődjének, a Tót utcának a neve.)

Ebben az időben bőven állott föld rendelkezésre, ezért mindenki annyit foglalhatott el, amennyit az állataival meg tudott művelni. 1734-ben arról panaszkodtak a pentelei szegény emberek, hogy „*az marhájuk harmadiven igen eldöglött, annyira (hogy) kinek egy, kinek kit ökre vagyon, nincs több.*” A faluba újonnan beköltözőkre háruló sokféle teher közül a legsúlyosabb a császári seregek élelmezése és ide-oda szállítása volt: „... *az tekintetes nemes Vármegyének szélén és országtáiban vagyunk, akár vízen, akár szárazon mennek, sok gádzalkodással, sok forsponttal nem gyűzünk . . . már nyolc gazda ment el, kiknek terhit s portióját mink viseljük.*” Ezért kéri a vármegyét, hogy terheiken könnyítsen, különben „... *lehetetlen nekünk megállanunk, hanem bizonyára pusztán kell hagynunk az helyiséget. Mi lesz oka annak? Mink nem tehetjük, mert nincs ki mellettünk szólna.*”

Dunapentelei birtokainak hasznosabbá tétele érdekében *br. Száraz Györgyné Daróczy Katalin* 1736-ban 70 magyar jobbágycsaládot telepített: „... *hogy említett Faluban külömb utcát szakasztván,*

⁹ A Jókai Közművelődési- és Múzeum Egyesület 1901/2. évi Értesítője, 10–11. old. és a Komáromi Újság 1901. évi mutatványszáma 8. old. Lásd még: *Gyárfás István: A tárnokvölgyi ütközet és a husztyháti temetkezési módja, Századok, 1867. 353–377. old.*

¹⁰ *Sebestyén Gyula: Rovás és rovásírás . . . 51. és 52. old.*

¹¹ U. o. 192., 246–247. és 252. old.

¹² *Sebestyén Gy.: A magyar rovásírás hiteles emlékei . . . 157. old.*

Duna Parcele névű Helyrésznek Urbanialis Tabellája

Kereszt és Vezeték Nevek	Jobbágy Hellynek Művelésége	Jobbágy Hellynek			Kilenczed.	Achtórások						
		Belső Kőrő		Mivolta		Ezendő-bell. Aradás.	Tízre való Fő.	Pánytat.	Kil. DÖRÖM Vég.	Teggyeny.	Serké.	Tó.M.
		Podányi Művelés váh.	Számos Föld H.M.									
Mátiny Balás	1	11022	0	552/1102	1							
Georg Föld.	1	11022	0	552/1102	1	0	1	2	2	12	92	
Georg Bolvári	1	11022	0	552/1102	1	0	1	2	2	12	92	
Georg Föld.	1	11022	0	552/1102	1	0	1	2	2	12	92	
Georg Föld.	1	11022	0	552/1102	1	0	1	2	2	12	92	
Georg Föld.	1	11022	0	552/1102	1	0	1	2	2	12	92	
Georg Föld.	1	11022	0	552/1102	1	0	1	2	2	12	92	
Georg Föld.	1	11022	0	552/1102	1	0	1	2	2	12	92	
Georg Föld.	1	11022	0	552/1102	1	0	1	2	2	12	92	
Georg Föld.	1	11022	0	552/1102	1	0	1	2	2	12	92	
Georg Föld.	1	11022	0	552/1102	1	0	1	2	2	12	92	

Ez a tábla a Duna Parcele névű Helyrésznek a 1736-1744 közötti években készült urbanialis táblájából készült.

mostani Rácz Jobbágyaim szomszédságában ottan magok számára házakat épétesenek... Ez az utca lett a Magyar utca (ma Vöröshadsereg útja). Az új telepések a megyétől hárommévi adómentességet kaptak. A földesúrral kötött urbárium (megegyezés) szerint a szántóföldek, szőlők művelése, valamint a rétek kaszálása fejében háromszáz forint adót fizettek. A kocsmahasználatot fél évre átengedte az uraság a falunak, a mészárszéket árendába adta a magyar gazdáknak. Mivel ebben az időben a földesúrnak majorsági birtoka még nem volt Dunapentelén, ezért a jobbágyok szántási kötelezettségüket ötven forintra váltották meg. Fuvart, kilencedet, kappant, tyúkot, „egyéb aprólékat” a magyar gazdák a rác jobbágyokhoz hasonlóan házak szerint tartoztak beszolgáltatni. Az 1736-ban Pentelére érkező 70 magyar gazda korábbi lakóhelyére vonatkozóan a fennmaradt iratokban nincsen adat. Neve is mindössze néhány jobbágynek ismeretes.

Az új telepések nagy része azonban hamarosan elhagyta a falut. Elköltözésük oka valószínűleg szabad vallásyakorlásuk korlátozása volt. (A telepések ugyanis kálvinisták voltak, s a templomépítésre nem kaptak meg az engedélyt.)

Száraz Györgyné halála után a dunapentelei birtokok kormányzását veje, Rudnyánszky József vette át. Nagy lendülettel látott hozzá birtokai hasznosításához. 1743-1744-ben katolikus magyar telepéseket hozott a faluba. Ezzel a telepítéssel Pentele rác jellege teljesen megszűnt. Az idetelepülők a kálvinista magyarok elhagyott házaiba költöztek, s ekkor épült ki a Cigány utca (ma Arany János utca) és terjeszkedett tovább a Tót utca.

Az 1743-44-ben telepített jobbágyok származáshelyéről, a betelepülők pontos számáról sem maradtak fenn írásos feljegyzések. Egy 1744-ben készült összeírásból, amely név szerint felsorolja a pentelei római katolikus lakosokat, arra lehet következtetni, hogy az új betelepülés az 1736. évinél nagyobb méretű volt.

A telepésekkel a földesúr szerződést kötött: „Én, alább irt Pentelének egyik ura és mostani possessora

(birtokosa), adom tudomására mindeneknek, akiknek illik, hogy emlétett Helységet jámbor és istenfélő pápista magyarokkal szállítanom és szaporítanom kívánván, léptem vélek, úgy mostanság itt lakos rázokkal ilyen contractusra (szerződésre), ők is elemben elszánt jó akarattyukkal ez alább írt punctumokra (pontokra) kötelezték magokat...". A lakosság adózásának és egyben megélhetésének alapja egészen a XIX. század elejéig ez a szerződés volt. De a terhek aszerint nőttek, ahogyan a földesúrnak szüksége volt a jobbágyság szolgáltatására.

A lakosság számának növekedése és az 1750 táján kiépülő, földesúri haszonra dolgozó majorsági birtok fokozatos terjeszkedése miatt a korábbi földbőség megszűnt, kevesebb lett a jobbágyföld. A települések lezárulása után, amikor a jobbágyság gazdaságilag erősödni kezdett, a földesúr növelni kezdte az úrbéri szolgáltatásokat. 1768-ban így panaszkodtak a penteleiek: „... emellett pedig az szolgáltatásokat mi illeti, csak öt vagy hat esztendeig tették állandóul... az után esztendőről esztendőre változtatván több szolgálatokra foglaltattak...”

A lakosság több ízben szembeszegült a növekvő földesúri kizsákmányolással. 1766-ban nyílt lázadás tört ki. A jobbágyság a provizor házára támadtak, a földesúr baracsi ispánját bántalmazták, és kijelentették, hogy ezentúl sem a robotot, sem a szolgáltatásokat nem teljesítik. Mozgalmukat a vármegye segítségével elfojtották.

1768-ban Pentelén is sor került az úrbérrendezési eljárásra. Összeírták a telkes jobbágyokat és a zselléreket, összeírták a kezükön levő úrbéres föld nagyságát. Elkészítették az úrbéri tabellát, melyen felosztották minden egyes úrbéres nevét, telkének nagyságát, s ennek megfelelő kötelezettségeit. Az úrbérrendezés Dunapentelén nagy csalódást okozott a jobbágyság között, mert kedvezőtlenebb volt az 1744-es szerződésnél.

Az úrbéri rendelet tényleges bevezetésére azonban ekkor nem került sor. A földesúr 1769. január 1-én új szerződést kötött a jobbágysággal, amely lényegében az 1744-es szerződés kibővítése volt. Ez a szerződés volt érvényben egészen 1806-ig.

A XVIII. század utolsó harmadában a lakosság száma rohamosan növekedett, részben a további betelepülések, de elsősorban a lakosság természetes szaporodása következtében. A jobbágytelkek pedig osztódtak, aprózódtak, s a jobbágyság nemzedékről nemzedékre mind kisebb telekrészhez jutott. Az újonnan beköltöző népességnek pedig egyáltalán nem jutott föld, mert a földesurak nem osztottak ki új jobbágytelkeket.

Matuss Lászlóné

Miért nem alakult Győrről Demokrata Kör?

Az 1867-es kiegyezési tárgyalások utolsó szakaszában a megtévesztett nép még abban bízott, hogy a függőben maradt belső nemzeti kérdések rendezésével a kormány eleget tesz korábbi kötelezettségvállalásának. A megállapodásokat követő hónapok fejleményei azonban Győr megyében is arról győzhették meg a reménykedőket, hogy illúziókban ringatják magukat. Az új rendszernek ugyanis pénzre és katonára volt szüksége, így valóságos adószedési és újoncozási hadjárat kezdődött szerte az országban. A legnagyobb csalódás azonban a szegényparasztságot érte, mert a jobbágyfelszabadítás elintézetlensége továbbra is szaporította a sérelmeket, megaláztatásokat. A Győr megyei községek nincstelen lakói is hiába küldözgették kérényeket az alispánhoz, vagy akár a vármegye törvényszékéhez, a válasz legfeljebb az volt, hogy az országgyűlés majd ezeket a kérdéseket is szabályozni fogja.

A kiegyezés közjogi következményeivel leginkább szembehelezkedő szélsőbal párt azonban sehogyszem akart belenyugodni ebbe a helyzetbe, s ezért 1867 őszén felhívást bocsátott ki úgynevezett *Demokrata Körök* alakítására, azzal a céllal, hogy ezek a szervezetek a városokban és falvakban mozgalmat indítsanak a 48-as alkotmány visszaállítására és a polgári forradalom jelszavainak megvalósítása érdekében. A felhívás alapján egyre-másra alakultak az ilyen helyi egyesületek, amelyek összejöveteleiken a napisajtó kirívóbb politikai cikkeit ismertették és a száműzött *Kossuth* üzeneteit tolmácsolták tagságuk előtt. Az akció természetesen Győrött sem tévesztette el hatását, aminek körülményeit és tényleges eredményeit a belügyminiszterhez küldött főispáni jelentés vázolta a következő megjegyzések kíséretében:

„Már hosszabb idővel ezelőtt Győr városában is igyekeztek némelyek, nem annyira polgári, mint inkább megyei férfiak, egy Demokrata Kört alakítani, mégpedig olyan utógondolattal, hogy bevárva a pesti hasonló egylet alapszabályait, annak alapján fognak maguk is szervezkedni. A vezérek megyei tisztviselők lévén, felszólításomra szándékolt tervüket elejtették, s ezzel látszólag feledésbe is ment az egész.